

РЕСУРСНО ОБЕЗПЕЧАВАНЕ НА ЗАКРИЛАТА НА ДЕЦАТА В БЪЛГАРИЯ

Елица Георгиева Вълчева-Куманова
Русенски университет „Ангел Кънчев“

RESOURCE PROVISION OF PROTECTION OF CHILDREN IN BULGARIA

Elitsa Georgieva Valcheva-Kumanova

Abstract: *The state is a social organization. Its functions are related to its social purpose to serve the common interests of society. Management of social problems is a process of regulation of social relations by the constitution and implementation of social policies on different social groups in relation to reducing social inequality and achieving social security for all citizens, including children. One of the most important functions of the state is its social function in terms of control of public goods and resources related resources for the protection of children in Bulgaria.*

Key words: *resource provision, child protection*

Държавата е социална организация. Държавното управление е реализиране на държавна власт чрез вземане на решения, насочени към дейността на съответната държавна организация. Задължителният характер на решенията се основава на социалната власт, присъща на всяка отделна организация. В този план управлението представлява реализиране на социална власт, а именно властване във функционален и институционален аспект. Функционално е държавното управление, което е насочено или обхваща осъществяването на държавните политики. Те от своя страна са свързани с реализирането на политическите, икономическите и социалните права на гражданите. Всяка държавна политика трябва да бъде целесъобразна с новите потребности на обществото за да бъде социално оправдана, легитимна, съобразена с обществените интереси. Управлението на социалните проблеми е пряко свързано с регулирането на социалните отношения. Всяка държавна политика трябва да бъдат ресурсно осигурена с обществена финансова издръжка. [3; 14- 15]

Управлението на държавните финанси се осъществява чрез държавния бюджет, който изразява годността на държавата да създава и поддържа социално равновесие, да увеличава и влияе върху разпределението на националния доход и капитал и чрез въздействие върху интересите на хората да осигури съхраняване и развитие на обществото. [4; 20] Посочените цели обезпечават функционирането на моделите на социална защита, които съдържат принципите на програмите за социално осигуряване в съответната държава. [5; 7-43] Тези програми допринасят за реализиране на държавната политика за социално включване на социално уязвими групи лица. Уязвими са онези лица и групи от хора, които търпят ограничения по отношение на участието им в социалния живот и ползването на социални права. Уязвимите групи не успяват да получат достъп или да се възползват от възможностите, които предлагат обществото и икономиката и стават жертва или попадат в ситуация на риск от маргинали-

зиране и социално изключване. Причините за това са различни и разнообразни като: живот в крайна бедност или ниски доходи и материални лишения; влошени финансови условия; социални и психологически фактори; недостъпна среда; здравни и възрастови проблеми; липса или недостатъчни социални умения и образование; липса, ограничен достъп или неадекватни услуги и т.н. [1; 5]

Социалното включване е процес, който осигурява на изпадналите в риск от бедност и социално изключване да получат възможностите и ресурсите, необходими за постигане на нормален стандарт на живот и благосъстояние в общността. То се постига чрез въвеждане на добри управленски практики и дейности на институции и доставчици в сферата на социалните и здравните услуги с оглед по-доброто обслужване на уязвими социални групи; ефективност и ефикасност на социалните услуги и партньорствата; ефективност и прозрачност при усвояването на финансовите средства; изграждане на мрежа от партньорства на общинско ниво, с участието на всички заинтересовани страни в сферата на местните социални политики. Държавната политика за социално включване се реализира чрез инструментите на социалното подпомагане чрез отпускане на социални помощи и предоставяне на социални услуги. Правомощията на държавните органи, които осъществяват държавната политика в областта на социалното подпомагане се съдържат в Закона за социално подпомагане и Закона за закрила на детето. Дирекция „Социално подпомагане” е териториална структура на Агенция за социално подпомагане към Министерството труда и социалната политика за изпълнение на държавната политика по социално подпомагане, закрила на детето и социална закрила и интеграцията на хората с увреждания.

Право на месечна помощ имат лица или семейства, чийто доход за предходния месец е по-нисък от определен диференциран минимален доход. Основа за определяне на диференцирания минимален доход е гарантираният минимален доход, чийто месечен размер се определя с постановление на Министерския съвет. Размерът на месечната помощ се определя като разлика между диференцирания минимален доход или сумата от диференцираните минимални доходи и доходите на лицата или семействата от предходния месец. Право на месечна целева помощ за заплащане на наем на общински жилища ползват лицата, ако настанителната заповед е на тяхно име и чийто доход от предходния месец е до 250 на сто от диференцирания минимален доход, ако са сираци до 25-годишна възраст, завършили социален учебно-професионален център; самотни стари хора над 70-годишна възраст; самотни родители.

Лицата със 71 на сто или над 71 на сто степен на трайно намалена работоспособност или определени вид и степен на увреждане, децата до 16-годишна възраст с трайно увреждане и военноинвалидите имат право на безплатно пътуване два пъти в годината – отиване и връщане, с железопътния транспорт в страната.

Социалните услуги се предоставят в общността и специализирани институции. Те се основават на социална работа и са насочени към подкрепа на подпомаганите деца или лица за осъществяване на ежедневните дейности, както и за социално включване. Тези услуги могат да бъдат, както единични (за определен вид дейност – например ползване на храна при социален патронаж), така и комплексни (в едно заведение за социални услуги се осигурява материално, медицинско и педагогическо обслужване на децата или лицата).

Социални услуги, които се предоставят в общността, са следните – личен асистент; социален асистент; домашен помощник; домашен социален патронаж; дневен център; център за социална рехабилитация и интеграция; социална услуга от резидентен тип (център за настаняване от семеен тип; център за временно настаняване; кризисен център; преходно жилище; защитено жилище; приют); социален учебно-

професионален център; звено „Майка и бебе“; център за обществена подкрепа; център за работа с деца на улицата. обществени трапезарии. Специализирани институции за предоставяне на социални услуги са следните – домове за деца (домове за деца, лишени от родителска грижа; домове за деца с физически увреждания; дом за деца с умствена изостаналост); домове за възрастни хора с увреждания; домове за стари хора.

Особено място в социалната политика на всяка държава заема политиката на децата, които са най-нуждаещи се от защита, грижи и осигуряване на условия за нормално развитие и качествен живот.

Основните начала на законодателството в областта на децата са изложени в преамбюла на Конвенцията за правата на детето и се отнасят до признаването на необходимостта от специални грижи и помощ чрез осигуряването на подходяща среда за тяхното отглеждане и възпитание.

Правата на децата са прогласени, като са следвани традициите за институционализиране на правата на човека и правата на гражданина и тяхното превръщане в субективни права. В Закона за закрила на детето са положени следните права и свободи на децата - право на закрила за нормалното му физическо, умствено, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси; право на закрила срещу въвлечане в дейности, неблагоприятни за неговото развитие и срещу нарушаващите неговото достойнство методи на въздействие; свобода на мнение и изразяване; на собствена религия; право на защита и участие в процедури. [2; 21-41] За първи път в българското законодателство се въвежда понятието за дете в риск, към което са насочени приоритетно различните мерки за закрила. По смисъла на §11 от допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето „дете в риск“ е дете:

- което няма родители или е отрасло трайно без тяхната грижа;
- което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;
- за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;
- което страда от умствени или физически увреждания, както и от трудно лечими заболявания;
- за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

През 2001 г. започна изграждането на институционална структура, която да осъществява държавната политика в областта на закрилата на детето. На национално ниво тя е представена от Държавната агенция за закрила на детето като специализиран орган на Министерския съвет, а на местно ниво – от Дирекции „Социално подпомагане“ на Агенцията за социално подпомагане. Създадените в тези дирекции отдели за закрила на детето осъществяват практическите мерки за закрила на нуждаещите се деца. Целта на мерките за закрила в семейна среда е да бъдат подпомогнати детето и семейството в зависимост от възможностите за отглеждане и възпитание на детето.

В „Правителствената стратегия и план за действие за закрила правата на децата в Република България за 2000-2003 година“ са формулирани основните цели и задачи за решаване в областта на грижите и повишаване на благосъстоянието на децата. Това са деинституционализацията, развитието на алтернативни форми на грижи и различни социални услуги за децата и техните семейства. Тези дейности са обезпечени чрез проект „Реформа за повишаване благосъстоянието на децата в България“ в размер на 6 млн. евро. Той стартира през месец май 2001 г. и се изпълнява до месец

юни 2006г. и се осъществява в десет пилотни общини – София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара Загора, Шумен, Сливен, Търговище и Пазарджик.

Целите на проекта са да осъществи преход от система за закрила на детето, осъществявана главно чрез държавна система от институционални грижи към услуги в общността, съответстващи на нуждите на отделните общности; да подпомогне реформирането на системата за закрила на детето чрез развитието на услуги на общинско равнище, подобряване на качеството на грижите за институционализираните деца, развитие на алтернативна система за грижи и подпомагане на по-големите деца да се адаптират в обществото като продуктивни граждани. Сред основните цели на проекта са развитие на капацитета, деинституционализация, превенция на изоставянето и защита на правата на децата и услуги за децата на улицата.

Успешно реализираните цели на този пилотен проект дават основание за извършване на активна социална реформа в последните 10 години. Наблюдава се социалната политика на държавата по посока на деинституционализация и въвеждане на приемните семейства, като алтернативна грижа за децата, които са останали по различни причини без родителска подкрепа. Деинституционализацията представлява процес на замяна на институционалната грижа за деца с грижа в семейна или близка до семейната среда в общността, като не се ограничава само до извеждане на децата от институциите. Това е процес на превенция на настаняванията на деца в институциите и създаване на нови възможности за получаване на подкрепа в общността. [6; 142] Превенцията на изоставянето на деца се постига чрез дейности като реализиране на програми за социална подкрепа и закрила в подкрепа на родното и разширеното семейство за превенция на изоставянето и отглеждане на децата в семейна среда и разкриване на алтернативни услуги и форми на грижа, за да се създаде възможност за извеждане на децата от институциите.

Първата стъпка в тази насока е да се преустанови процеса на изоставяне на новородените деца в родилните домове и превеждането им в домовете за медико-социални грижи за деца. В тази насока е разработен проект „Посока Семейство“. Той се изпълнява в рамките на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ като област на интервенция – „Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици“. Бенефициент по проекта е Министерството на здравеопазването с партньори ДАЗД и АСП. Основната цел на проекта е реструктурирането на Домовете за медико-санитарни грижи за деца (ДМСГД) от 0 до 3-годишна възраст чрез извършване на целенасочена подготвителна дейност в 8 пилотни области: Габрово, Монтана, Русе, Пазарджик, Перник, Пловдив, София и Търговище.

Процесите на деинституционализация зависят от финансовите средства, които се отпускат от държавните и общинските бюджети и различни оперативни програми (както и от предприєдинителните фондове на ЕС до 2007 г.). За настанени извън семейството се считат само деца, които са настанени по Закона за закрила на детето в ДОВДЛРГ, ДДМУИ, ДМСГД и отскоро в някои социални услуги от резидентен тип (броят на децата е около 8000 към 2007г.) В действителност броят на настанените в институции деца е доста по-голяма и е почти невъзможно да се представи – в нея попадат деца, които живеят в помощни училища, СПИ и ВУИ (институции, създадени съгласно ЗБППМН). Поради това тези институции остават извън процесите на деинституционализация.

С Протокол № 8.2 на Министерския съвет от 24.02.2010 г. е приета Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“. Тя е за период на действие – 15 год. и основната и цел е гарантиране правото на децата на

семејна среда и на достъп до качествена грижа и услуги според индивидуалните им потребности. В това число към нея е свързано закриването на 137 институции за деца в рамките на тези 15 год., както и недопускане настаняването и отглеждането на деца от 0 до 3 години в резидентна грижа от всякакъв тип след приключване на реформата. [6; 7]

Мерките по Оперативна програма Развитие на човешките ресурси 2014-2020 г. ще продължат подкрепата на деинституционализацията на децата. През новия програмен период 658 млн. лв. са предвидени за борбата с бедността и насърчаване на социалното включване. В сферата на заетостта ще бъдат отделени повече от 1 266 млн. лв. [8]

В периода 2010-2015 г. са закрити 47 специализирани институции за деца. По проект „Детство за всички“ са въведени 131 услуги в 65 общини, където са настанени над 1000 деца. По данни на Министерството на труда и социалната политика /МТСП/ продължава успешното развитие на приемната грижа по проект „И аз имам семейство“, в рамките на който достъп до близка до семейната среда са получили 1 900 деца. Броят на децата, настанени в 29-те ДМСГД в страната намалява от 1 270 деца към края на 2013 г. до 911 деца в края на март 2015 г.

Националната стратегия за закрила и социална интеграция на децата с увреждания е съсредоточена изцяло върху принципите, залегнали в Конвенцията на ООН за правата на детето, а именно: право на детето с увреждане на пълноценен, самостоятелен и достоен живот; право на детето с увреждане на активно участие в обществения живот; ефективен достъп на всяко дете с увреждане до качествено образование, професионално ориентиране и професионална подготовка; безусловен достъп до здравеопазване, медицинска и социална рехабилитация; право на специална подкрепа и грижи, способстващи за максималното развитие на заложените на детето с увреждане; право на гарантирана и съобразена с финансовото състояние на родителите на дете с увреждане помощ, насочена към задоволяване на неговите нужди; право на детето с увреждане да бъде отглеждано в семейна среда.

Социалните услуги за деца с увреждания са ресурсно осигурени със средства от различни оперативни програми. През последните години в България бяха реализирани няколко проекта. [9]

- Проект „Детство за всички“, изпълняван от ДАЗД в партньорство с АСП и МЗ е насочен към най-уязвимите групи – деца над 3-годишна възраст и младежи с увреждания, настанени в 24 дома за деца с умствена изостаналост /ДДУИ/ и 31 дома за медико-социални грижи за деца /ДМСГД/. Периодът на изпълнение е юни 2010 – декември 2014 г. След извършване на проверка на потребностите на децата от специализираните домове, са определени подходящи услуги в общността, които да заменят институционалната грижа, а именно създаване на 149 Центрове за настаняване от семеен тип, във всеки от които ще живеят по 12 деца; отваряне на 36 Защитени жилища, всяко от които ще подслони по 8 младежа; създаване на 8 центъра за социална рехабилитация и интеграция. Разработена е карта, която включва резидентни и съпътстващи услуги в 81 общини на страната, от които 62 от градската агломерация и 19 от селските райони за следните услуги.

България е постигнала значителен напредък в деинституционализацията през последните пет години. Закрити са всички 24 дома за деца с увреждания, а броят на живеещите в институции е намалял със 78 % (от 6 730 през 2010 г. до 1 502 през 2015 година).

Децата и младежите с увреждания, изведени от специализираните институции за деца и настанени в новите резидентни услуги, стават все по-самостоятелни, подо-

бръва се здравословното им състояние и физическо развитие. Това показват резултатите от извършената оценка на 1291 деца и младежи с увреждания, настанени в центрове за настаняване от семеен тип, създадени по проект „Детство за всички“, реализиран от Държавната агенция за закрила на детето в периода 2010 – 2015 г.

Все повече деца и младежи с увреждания, преместени от специализираните институции, се чувстват по-сигурни и спокойни в услугите от семеен тип. Новите къщички им предоставят възможността да бъдат себе си, да бъдат част от общност и да развиват потенциала си. Преместването на момчетата и момичетата от институциите не е финал на процеса, а начало на подобряване на живота им, на пълното включване в общността и цялостно зачитане на техните права. [11]

• Проект „Подкрепа“ е изпълняван от Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД), по оперативна програма „Техническа помощ“. Периодът на изпълнение е 28 май 2012 г.– 27 януари 2015 г. Основна цел на проекта е да се подобри и повиши административни и управленски капацитет на ДАСД в партньорство с АСП и МЗ, които управляват и изпълняват проекти по Плана за действие на Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“ за усвояване на средствата от структурните и кохезионни европейски фондове. [10]

В настоящия програмен период на Оперативните програми 2014 г. – 2020 г. трябва да бъдат заложени схеми, които да осигурят непрекъсваемост на процеса, като продължават и надградят вече стартиралите етапи на закриване на институциите и обезпечаване на издръжката на новите услуги, както и привличане на квалифицирани специалисти. Необходимо е разработване на финансов механизъм, който да гарантира пренасочване на средствата от съществуващите специализирани институции към новите услуги, развивани по проектите. Националната стратегия за детето 2008-2018 и Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016-2021г.) предвиждат реализирането на тези институционални механизми.

Литература

1. Бяла книга: ефективна подкрепа чрез социални услуги за уязвимите групи в България. Основни принципи. Институт Отворено общество, Платформа „Социални политики“, Стратегически документ, 2009
2. Вълчева-Куманова, Е., Да защитаваме правата на децата сериозно. В: Социалните права на българските граждани – Проблеми и перспективи, Русе, 2015
3. Дачев, Л., Държавата като организация. Научни трудове на Русенския университет – 2012, том 51, серия 7
4. Пантелеева, В., Ресурсно осигуряване на държавното управление. Автореферат, Русе, 2015
5. Радев, Н., Социални рискове и социална защита. В: Социални изследвания, В.Търново, 2011
6. Симеонова, Р., Ръководство и култура в организациите за социална работа. ИК „ИБИС“ С., 2011
7. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=601>
8. <http://sacp.government.bg/deinstitucionalizaciya/brz-pregled-na-izplnenieto-na-nacionalnata-strategiya/>
9. http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=1423255
10. http://www.unicef.bg/assets/PDFs/_/CRC_child_friendly.pdf
11. <http://di-dete.bg>